

ROLUL ȘI LOCUL AUTOMEDICAȚIEI ÎN ACTIVITATEA FARMACIEI COMUNITARE

Vladimir Safta, Victoria Priscu, Zinaida Bezverhni,
Veronica Cebotarenco, Ludmila Chircu
Caredra Farmacie Socială „Vasile Procopișin”

Summary

Role and place of self-medication in the community pharmacy

Self-medication situation has been evaluated in the Republic of Moldova as the result of the appreciation by the visitors of the community pharmacies, doctors and pharmacists. The quality of essential pharmaceutical service „Responsible Self-medication” was assessed. The quality of this service in the community pharmacy has been also pointed out.

Rezumat

S-a evaluat situația privind automedicația în Republica Moldova ca rezultat al aprecierilor date de către vizitatorii farmaciei, medici și farmaciști. S-a evaluat calitatea serviciului farmaceutic esențial „Automedicația controlată” și s-a evidențiat calitatea prestării acestui serviciu în cadrul farmaciilor comunitare.

Introducere

Automedicația este definită ca modalitate de tratament medicamentos a diferitor boli și recuperare a stărilor morbide fără adresare la medic. Până la apariția profesiei de medic, automedicația nu a existat: omul își rezolva desinestător problemele sale. Odată cu profesia de „medic popular”, apare și automedicația. În țările ex-sovietice automedicația exista, însă era criticată.

Progresele semnificative în domeniul farmacologiei și al farmacoterapiei, dezvoltarea intensivă a industriei farmaceutice au amplificat rolul farmacistului în sistemul de sănătate, modificându-l substanțial grație evoluției acestuia de la preparatorul de medicamente spre specialistul în domeniul utilizării raționale a medicamentelor. Drept urmare, farmacistul devine atât consilierul medicului pe aceste probleme, cât și a pacientului. Noile funcții ale farmaciștilor sunt stipulate în Rezoluția AP (97)2 a Comitetului de Miniștri al Consiliului European, în care se menționează că în domeniul sănătății pentru pacient farmacistul este cel mai accesibil profesionist [1,2].

Astfel "Venind în întâmpinarea dorinței crescânde a cetățenilor de a-și asuma responsabilitatea pentru propria sănătate, Organizația Mondială a Sănătății, acum 25 de ani și-a propus, ca politică pe termen lung, încurajarea automedicației controlate și responsabile, inclusiv ca măsură de protecție a consumatorului", susținută ulterior și de Uniunea Europeană [3].

Dirijarea procesului de liberalizare a accesului la medicamente trebuie să urmărească armonizarea legii cererii și ofertei de medicamente, cu politica OMS a farmacoterapiei științifice și raționale, bazate pe medicamentele esențiale și rapoartele beneficiu/ risc și beneficiu/cost [5]. În această ordine de idei, conceptul automedicației controlate și responsabile susține că omul are tot dreptul la informația privind ordinea de acțiuni și metode pentru automedicație, în cazul unor tulburări minore și nesistematice a stării de sănătate (cefalee, răceală, etc.) .

Automedicația responsabilă este definită ca fiind utilizarea rațională a medicamentelor proiectate, destinate, etichetate și autorizate pentru autoasistența de sănătate (Reinstein J., 1996). Automedicația în sine este un sistem de tratament care are avantaje evidente, și anume:

- ◆ instituirea farmacoterapiei în timp util după debutul simptomelor, în cazul unei suferințe minore;
- ◆ câștig de timp și reducerea costurilor tratamentului în suferințele ușoare și trecătoare, pentru pacient, care poate avea acces la unele medicamente, fără consult medical;
- ◆ câștig de timp pentru medic, care nu mai trebuie să acorde consultații și să prescrie medicația pentru suferințele minore, câștigul de timp fiind în avantajul pacienților care necesită consult medical.

Sistemul automedicației poate însă antrena abuzul de medicamente, cu efecte nedorite și suferință suplimentară a pacienților, atunci când automedicația nu este consiliată de către farmacist și în condițiile unei educații farmacoterapeutice insuficiente a populației. Iată de ce odată cu apariția automedicației controlate și responsabile are loc creșterea rolului de consilier a farmacistului.

După Murphy J. E., 2006, ghidarea autotratamentului și automedicației pacienților constituie o responsabilitate specială a farmaciștilor din farmaciile de comunitate. Ei trebuie să fie pregătiți să furnizeze consiliere profesionistă și imparțială, privind utilizarea medicamentelor eliberate fără prescripție medicală (medicamentele OTC).

Depistarea eventualelor interacțiuni medicament-medicament, pe aceeași rețetă sau pe rețete paralele destinate aceluiași pacient și soluționarea acestei probleme de medicație reprezintă una dintre responsabilitățile farmacistului, atât în spital, cât și în farmacia de comunitate. De aceea farmacistul trebuie să cunoască interacțiunile medicamentelor cu manifestări clinice grave (morbiditate severă sau letalitate).

Astfel rolul farmacistului ca consilier al pacientului în societatea modernă capătă noi valențe, în corelație cu creșterea implicării pacienților în propria asistență de sănătate și cu nevoia mărită de informație a acestora [3].

În Republica Moldova se vehiculează cu părerea că atitudinea față de automedicația controlată și responsabilă este rezervată, totodată judecând după gradul reglementărilor, atitudinea oficială ar putea fi apreciată ca ignorantă.

Cele expuse denotă **actualitatea** problemelor ce țin de automedicația controlată și responsabilă manifestate în cadrul relațiilor medic-pacient-farmacist ce au loc în sistemul de sănătate al Republicii Moldova.

Scopul prezentei lucrări este evaluarea situației privind automedicația în Republica Moldova, apreciată în baza chestionării pacienților, medicilor și farmaciștilor precum și evaluarea calității automedicației ca serviciu farmaceutic prestat în farmaciile comunitare.

Material și metode

Cercetarea a fost realizată în 7 etape:

- I - elaborarea chestionarelor;
 - II - determinarea eșantioanelor;
 - III - acumularea materialului;
 - IV - prelucrarea chestionarelor;
 - V - analiza și interpretarea datelor;
 - VI - evaluarea calității serviciului farmaceutic esențial „automedicația responsabilă”.
 - VII - elaborarea procedurii operaționale standard „Automedicația controlată și responsabilă”.
- Chestionarele au fost elaborate conform modelului „structurat” cu variante posibile de răspuns. Mărimea eșantioanelor a fost determinată după metodologia selecției nerepetate și a constituit: medici-361; farmaciști-296; vizitatori ai farmaciilor comunitare-384 [7].
- Evaluarea calității serviciului farmaceutic esențial „Automedicația responsabilă” a fost realizată în ordine de cercetare-pilot - fapt condiționat de perioada restrânsă de la momentul implementării acestui serviciu farmaceutic, conform Ordinului MS RM nr. 489 din 15.07.2010 [4]. Evaluarea a fost realizată în 10 farmacii din mun. Bălți.

Rezultate și discuții

Aprecierea automedicației de către pacienți

Mai mult de jumătate din respondenți (64%) susțin că cunosc ce înseamnă automedicația, definind-o, cum urmează în tabelul 1.

Tabelul 1. Variantele definiției automedicației de către pacienți

Definiții ale automedicației de către pacienți	%
Tratament cu medicamente de sinestătător și din propria inițiativă	10,9
Obținerea sfaturilor medicale și procurarea medicamentelor în farmacie	9,1
Procurarea medicamentelor direct din farmacie și utilizarea lor de sinestătător	20,0
Independență în menținerea propriei stări de sănătate	24,0
Total	64,0

Comentând definițiile respondenților, prezentate în tabelul 1, s-ar putea afirma că doar 9,1% din respondenți tratează conștient automedicația din punct de vedere a responsabilității, având în vedere că sfatul medicului trebuie să persiste în procesul automedicației.

Numai 45,05 % din cei chestionați cunosc riscurile automedicației și respectiv 54,95 % nu le cunosc. Cu toate acestea o treime (34.89%) în cazul când se îmbolnăvesc se adresează la farmacist, 41,92 % se adresează la medic, 20,33 % preferă să se autotrateze fără adresare la specialiști; 2,86 % - alte variante de răspuns.

Sondajul realizat în rândul pacienților relevă că cel mai frecvent se apelează la automedicație în cazurile stărilor de răceală cum ar fi durere în gât, rinită, febră, după care urmează afecțiunile tractului gastro-intestinal și cele dermatologice. Topul grupelor de boli, dereglări, simptome în cazul cărora se recurge cel mai frecvent la automedicație (în ordine descrescândă) este prezentat în tabelul 2.

Tabelul 2. Cele mai frecvente stări patologice și simptome pentru care se aplică automedicația

Nr.d/o	Grupul de boli, dereglări, simptome	%
1.	Stări de răceală (durere de gât, rinita, febră)	24,04
2.	Afecțiuni ale tractului gastro-intestinal	15,36
3.	Afecțiuni dermatologice (herpes, acnee, micoze)	15,36
4.	Afecțiuni ale SNC (cefalee, insomnii, astenii)	14,84
5.	Avitaminoze, anemii	10,93
6.	Afecțiuni ale aparatului locomotor (artralgii, mialgii, osteoartroze, osteoporoză)	8,85
7.	Obezitatea	4,90
8.	Contracepție	3,90
9.	Fumatul	1,82
	Total	100,0

În ceea ce privește medicamentul pe care îl administrează cel mai frecvent fără o consultație preventivă la medic sau farmacist 37,24% au afirmat că acesta este citramona; 20,83% acidul acetilsalicilic; 15,21% paracetamolul; 12,76% acidul ascorbic, 6,00% metamizolul sodic și 7,96% - alte denumiri.

Aceste rezultate corelează perfect cu statistica consumului de medicamente (100 medicamente folosite cel mai des în Republica Moldova).

Mai mulți de jumătate din cei chestionați (55,98%) au administrat cel puțin odată antibiotice desinestătător, și doar 44,02% au afirmat că nu au administrat antibiotice fără supravegherea medicului. Dintre cei 215 utilizatori voluntari de antibiotice, doar 15,81% și-au tratat boala iar 84,19 % au afirmat contrariul. Ca sursă de informație pentru automedicație pe

primul loc se afla farmacistul, urmat de medic și surse de informație scrisă, publicitate și alte surse (rude, prieteni, internet, vecini).

Motivul din care se apelează la automedicație este lipsa de timp de a se adresa la medic - susțin 66,92% din cei chestionați, 27,08 % lipsa de bani pentru plata serviciilor medicale și 6,00% pe motiv că nu au încredere în medici/farmacisti.

84,89 % din respondenți nu s-au confruntat cu efecte grave în urma automedicației.

30,98 % sunt pentru automedicația naturistă, 7,03 % susțin automedicația medicamentoasă, 48,95% sunt adepții medicației responsabile controlate de către medic, iar 13,04% sunt pentru medicație responsabilă controlată de către farmacist.

Aprecierea automedicației de către farmaciști

În urma analizei datelor sondajului s-au obținut următoarele rezultate vizavi de atitudinea pe care o posedă farmaciștii față de automedicație: 15,20% din respondenți acceptă automedicația, 34,79% nu acceptă și 45,94% acceptă cu anumite condiții, iar 4,07 % s-au abținut de la afirmații.

În ceea ce privește automedicația naturistă: 43,91% mereu o recomandă pacienților ce vin la farmacie; 45,60% consideră că poate fi utilizată doar cu scop de profilaxie și 10,49 % susțin ideea că este o pierdere de timp, bani și efort.

Deși o bună parte (61,14%) din farmaciștii chestionați sunt pentru automedicație, părerile vizavi de grupele de boli, dereglări și simptome în tratamentul cărora acceptă această practică s-au dovedit a fi foarte diferite: renunțarea la fumat, metode de combatere a obezității, anemii, contracepție, infecții respiratorii, dereglări ale tractului gastro-intestinal, hipersensibilitatea la alergeni, cefalee, chiar și hipertensiune arterială (tabelul 3).

Tabelul 3. Grupele de boli, dereglări, simptome în tratamentul cărora farmaciștii acceptă practica de automedicație

Grupele de boli, dereglări, simptome	%	Grupele de boli, dereglări, simptome	%
Răceală și gripă	21,28	Fumat	3,04
TGI	11,15	Sistemul Respirator	13,17
Intoxicații	6,10	HTA	3,04
SNC	11,15	Sistemul locomotor	3,04
Contracepție	4,05	Dureri dentare	4,05
Afecțiuni dermatologice	12,16	Algodismenoree	2,02
Avitaminoze	3,04	Anemii	1,01
Mod sănătos de viață	1,01	<i>Total</i>	100,0

După părerea farmaciștilor pacienții recurg la automedicație din motivul lipsei de timp pentru a se adresa la medic - au afirmat 53,04% dintre farmaciști și din cauza neîncrederii în medici sau/și farmaciști au afirmat 15,2%; 31,76% au fost de părere că aceasta se întâmplă din cauza lipsei de bani pentru plata serviciilor medicale.

Majoritatea farmaciștilor (66,21%) implicați în sondaj au confirmat faptul că atunci când se îmbolnăvesc sau cineva din familie se îmbolnăvește recurge la automedicație și propriile cunoștințe și convingeri în domeniu, probabil din acest motiv și numărul celor care au administrat antibiotice fără a fi prescrise reprezintă 61,14% dintre farmaciștii chestionați.

Conform aprecierilor părerilor farmaciștilor una din cele mai eficiente metode de îmbunătățire a procesului de automedicație a pacienților este reglementarea prin norme – susțin 55,06% din respondenți.

Aprecierea automedicației de către medici

Dintre medicii chestionați 18,56 % afirmă că nu s-au confruntat cu cazuri de agravări a unor boli în urma automedicației. Ceilalți 81,44% enumeră cazuri de agravări în urma tratării neadecvate a bronșitei acute la copii care a evoluat până la pneumonie, apariția candidozei în

urma administrării incorecte a antibioticelor, administrarea de Misoprostol unei paciente gravide în termen până la 20 săptămâni, desinestătător, ceea ce a dus la avort spontan urmat de hemoragie, administrarea analgezicelor în dureri abdominale ulterior depistându-se apendicita distructivă cauză a durerilor, septicemie după un furuncul tratat de pacient, meningită otogenă după autotratementul otitei supurative, creșterea nivelului glicemiei în urma administrării diureticelor la hipertensivi etc. Un caz cu totul ieșit din comun al unei bătrâne chinuite de dureri articulare datorate unor procese degenerative specifice vârstei, a luat medicamentele unei colege de salon. Problema era că aceasta primea Metotrexat pentru o poliartrită reumatoidă rezistentă la alte tratamente și bătrâna și-a autoprovocat o pancitopenie (scăderea numărului de celule din sânge) care aproape a ucis-o.

60,94% din medicii respondenți nu acceptă automedicația; 31,30% acceptă însă cu anumite condiții și 7,47% susțin automedicația. Atitudinea față de automedicația controlată este categoric negativă pentru 62,88% din cei chestionați; 24,09% nu sesizează diferența dintre medicație și automedicație controlată; 13,02% susțin alte variante. Automedicația naturistă poate fi utilizată doar cu scop profilactic după părerea a 66,48% respondenți.

Conform opiniilor medicilor, cefaleea, durerile dentare și lombare, algodismenoreea și răceala sunt cele 5 grupe de boli, dereglări, simptome în tratamentul cărora se acceptă apelarea la automedicație de către pacienți.

Potrivit rezultatelor sondajului lipsa de timp de a se adresa la medic și insuficiența surselor materiale pentru plata serviciilor medicale sunt principalele motive din care pacienții apelează la automedicație, după părerea medicilor (tabelul 4.).

Tabelul 4. Părerile medicilor privind motivele din care pacienții apelează la automedicație.

Lipsa de timp pentru a se adresa la medic	39,34%
Lipsa încrederii în medici/farmaciiști	9,14%
Lipsa banilor pentru serviciile medicale	36,84%
Subestimarea bolii și supraestimarea cunoștințelor în medicație	14,68%
Total	100,00%

În situațiile când personalul medical se îmbolnăvesc sau cineva din familie se îmbolnăvește 53,74% se adresează medicului de specialitate și 46,26% recurg la automedicație și propriile cunoștințe și convingeri în domeniu. 62,88 % nu au administrat antibiotice fără prescripția medicului.

De menționat că după părerea medicilor reglementarea prin norme este una din cele mai bune măsuri ce ar trebui întreprinse pentru îmbunătățirea automedicației (tabelul 5.).

Tabelul 5. Măsuri pentru îmbunătățirea procesului de automedicație a pacienților propuse de către medici

Acțiuni propuse	%
Reglementarea prin norme	40,72%
Implementarea unui sistem de rambursare parțială a costului unui medicament dacă bolnavul se prezintă cu rețeta de la medic	29,64%
Publicitate, ex. fraza „Consumul excesiv de sare, zahăr și grăsimi dăunează grav sănătății”, să fie completată cu următorul text: „Automedicația poate ucide!”	25,76%
Alte variante	3,88%
Total	100,00%

Evaluarea calității serviciului farmaceutic „Automedicația controlată” prestat în farmaciile comunitare.

În cele 10 farmacii din mun. Bălți, selectate pentru realizarea studiului-pilot s-a determinat calitatea serviciului „Automedicație controlată” conform recomandărilor oficiale [6]. În fiecare farmacie au fost apreciate câte 10 cazuri de prestare a serviciului de automedicație controlată, fiecare caz fiind apreciat maxim cu 10 puncte. Rezultatele analizei sunt prezentate în tabelul 6.

Tabelul 6. Rezultatele aprecierii rolului farmacistului în automedicația controlată

	Denumirea și adresa Farmaciei	Farmacist la „prima-masă”	Nivelul calitate / totalul puncte
1.	Farmacia „Prodia”, or.Bălți, str. Independenței 28	Farmacist-manager	<u>Foarte bine</u> (86 puncte)
2.	Farmacia „Gedeon Richter” or.Bălți, str. Decebal 101	Angajat de bază	<u>Satisfăcător</u> (68 puncte)
3.	Farmacia „Ruscuța”, or.Bălți, str. Decebal	Angajat de bază	<u>Nesatisfăcător</u> (45 puncte)
4.	Farmacia „Gedeon Richter”, or.Bălți, str. Sf. Nicolae	Farmacist-manager	<u>Satisfăcător</u> (63 puncte)
5.	Farmacia „Gedeon Richter”, or.Bălți, str. Iv. Franco 35	Angajat de bază	<u>Satisfăcător</u> (67 puncte)
6.	Farmacia Familiei, or.Bălți, str. Bulgară	Angajat de bază	Bine (73 puncte)
7.	Farmacia „Nico-Farm”, or.Bălți, str. Malinovski 22	Farmacist (proprietar)	<u>Nesatisfăcător</u> (43 puncte)
8.	Farmacia „Rubia”, or.Bălți, str. Ostrovski 42	Farmacist (proprietar)	<u>Nesatisfăcător</u> (44 puncte)
9.	Farmacia „Victor-Farm”, or.Bălți, str. Victoriei 48,,A	Angajat de bază	<u>Satisfăcător</u> (70 puncte)
10.	Farmacia „Victor-Farm” Filiala, or.Bălți, str. Șt. cel Mare 68	Angajat de bază	Bine (84 puncte)

Datele din tabel denotă faptul ca din cele 10 farmacii evaluate, situația privind calitatea serviciului de automedicație este următoarea:

- 1 farmacie: calitate foarte buna (86 puncte);
- 2 farmacii: calitate buna (73, 84 puncte);
- 4 farmacii: calitate satisfacatoare (63, 67, 68, 70 puncte);
- 3 farmacii: calitate nesatisfacatoare (43, 44, 45 puncte).

Aceste rezultate denotă despre necesitatea intensificării proceselor de instruire a specialiștilor în vederea implementării reușite a serviciului esențial „Automedicație controlată” legalizat de către Ministerul Sănătății [4].

Rezultatele acestei cercetări au servit ca bază pentru elaborarea procedurii operaționale standard „Automedicația controlată și responsabilă”.

Concluzii

1. Automedicația este o problemă majoră a sănătății publice din întreaga lume prin contradicțiile pe care le conține: avantaje/dezavantaje, beneficii/riscuri, reglementari/liberalizări, conflicte de interese.
2. În Republica Moldova, cetățeanul, care consideră că s-a îmbolnăvit apelează la medic (41,92%), la farmacist (34,89%), preferă automedicația (20,33%), alte variante (2,89%).
3. Motivul din care se recurge la automedicație este: lipsa de timp pentru a se adresa la medic (66,92%), lipsa de surse financiare pentru a achita plata serviciilor medicale (27,08%), absența încrederii în medic/farmacist (6,00%).

4. Atitudinea medicilor și farmaciștilor față de automedicație diferă: acceptă automedicația fără comentarii: 15,20% din farmaciști și 7,47% medici; acceptă cu anumite condiții: 31,30% din medici și 45,94% farmaciști; resping automedicația categoric: 60,94% din medici și 34,79% din farmaciști; 4,07% din farmaciști și 0,29% medici s-au abținut să comenteze această problemă.
5. Principala direcție de optimizare a procesului de automedicație este transformarea automedicației libere, riscante și iresponsabile în una controlată și responsabilă având la bază conceptul de serviciu farmaceutic esențial, realizat de către farmacia comunitară. În acest scop este necesară intensificarea instruirii farmaciștilor practicieni.

Bibliografie

1. Bezverhni Z., Optimizarea serviciilor prestate de farmaciile comunitare în contextul regulilor de buna practica de farmacie, Autoref. tezei de dr. farm. Chișinău 2011. 30 p.
2. Council of Europe. Committee of Ministers. Resolution AP(97)2 on the development of the function of pharmacists and the adaptation of their initial training, adopted by the Committee of Ministers on 30 September 1997 at the 602nd meeting of the Ministers 'Deputies. <http://wcd.coe.int>
3. Cristea Aurelia Nicoleta. Farmacie Clinica Volumul I, Editura medicală, 2007, 428p.
4. Ordinul MS RM nr. 489 din 15.07.2010 „Cu privire la Nomenclatorul serviciilor farmaceutice esențiale și indicatorii de calitate”.
5. Pharma Business. Revista de management farmaceutic., Creșterea rolului de consilier al farmacistului.2010, p.4
6. Recomandări metodice pentru farmaciști „Servicii farmaceutice esențiale și asigurarea calității lor.” Autori M. Brumarel, Z. Bezverhni, Chisinau, 2010, 59p.
7. Spinei L. Epidemiologie și metode de cercetare. Chișinău, 2006, 224p.

UNELE ASPECTE ALE PROMOVĂRII MEDICAMENTELOR ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Mihail Brumărel, Stela Adauji, Angela Țurcanu

Catedra Farmacie Socială „Vasile Procopișin”, USMF „Nicolae Testemițanu”

Summary

Some aspects of medicines' promotion in the Republic of Moldova

As a result of the analysis of medicines' advertisement on some TV stations in Moldova it has been identified some infringements of the national and the international regulations. So, there is a stimulation of irrational use of medicines, which damages public health.

Rezumat

În rezultatul analizei spoturilor publicitare privind promovarea medicamentelor la unele posturi de televiziune din Republica Moldova s-a constatat că au loc unele încălcări ale legislației în vigoare, precum și a organismelor internaționale, astfel că are loc stimularea utilizării irațională a medicamentelor, prejudiciind astfel sănătatea populației.

Actualitatea

Medicamentele joacă un rol-cheie în asigurarea sau menținerea stării de sănătate a oamenilor, însă, nu întotdeauna ele sunt utilizate rațional.

Utilizarea rațională a medicamentelor presupune utilizarea lor corectă, adecvată și corespunzătoare. Aceasta înseamnă că pacienții administrează medicamente, în doze corespunzătoare, corect, atunci, când este necesar, în perioada de timp relevantă și la cel mai mic